

ZOFIA FRĄCZEK

**OŚWIATOWA, KULTURALNA I TOWARZYSKA
DZIAŁALNOŚĆ STOWARZYSZENIA
WZAJEMNEJ POMOCY KUPCÓW
I MŁODZIEŻY HANDLOWEJ WE LWOWIE
W LATACH 1866-1912**

Wprowadzenie

Założone w 1673 roku Towarzystwo Młodzieży Kupieckiej wraz z upływem lat intensywnie się rozwijało i wzbogacało formy swojej działalności. W wyniku reorganizacji, w 1867 roku zostało przekształcone w Stowarzyszenie Młodzieży Handlowej, co umożliwiło wstępowanie do stowarzyszenia nowych członków: stanu wolnego, ale i osób żonatych, właścicieli różnorodnych przedsiębiorstw handlowych oraz członków zamiejscowych. Uchwalono także, aby przyjmować do stowarzyszenia członków wyznania mojżeszowego, „celem ułatwienia i na tym polu procesu nacjonalizowania się Izraelitów, na korzyść polskość”¹. W 1890 roku prowadzono dalsze działania związane z pozyskaniem jeszcze większej liczby

DR ZOFIA FRĄCZEK, adiunkt w Instytucie Pedagogiki Uniwersytetu Rzeszowskiego. Zainteresowania naukowe sytuują się w obszarze pedagogiki społecznej, wokół aksjologicznych i społeczno-kulturowych podstaw wychowania. ORCID: 0000-0002-4572-5123. Kontakt: zofia.fraczek@wp.pl.

1. Cz. Pieniążek, *Stowarzyszenie młodzieży handlowej we Lwowie w przeciągu dwóch wieków*, Lwów 1873, s. 54.

członków i integracji krajowego świata kupieckiego oraz handlowego i przekształcono towarzystwo w Stowarzyszenie Wzajemnej Pomocy Kupców i Młodzieży Handlowej we Lwowie. Stowarzyszenie realizowało różnorodne przedsięwzięcia oświatowe, kulturalne i towarzyskie, które zmierzały do integracji młodzieży handlowej i skupienia jej w zorganizowanej, własnej przestrzeni. Towarzystwo oferowało swoim członkom urozmaicone formy aktywności, występy recytatorskie i muzyczne, a także kursy naukowe, odczyty i prezentację rozpraw. Prowadziło czytelnię, bibliotekę, dotowało szkołę handlową i „Dom zdrowia” oraz realizowało dla swoich członków świadczenia emerytalne.

1. Organizacja, funkcjonowanie i inicjatywy Stowarzyszenia Wzajemnej Pomocy Kupców i Młodzieży Handlowej we Lwowie

W dniu 24 kwietnia 1866 r., na ogólnym zgromadzeniu został zatwierdzony nowy statut stowarzyszenia, który rozszerzał zakres jego działalności, wychodząc poza dotychczasowy cel główny, jakim była pomoc materialna. Skoncentrowano się na nowych celach tj. na stworzeniu członkom możliwości kształcenia się w zawodzie kupieckim i zgłębiania innych gałęzi wiedzy, na rozwijaniu życia towarzyskiego oraz działalności zwróconej na zespolenie członków wokół osiągnięć moralnych i intelektualnych. Wprowadzono również nowy podział członków, wyodrębniając następujące ich kategorie: członków rzeczywistych, uczestników oraz członków honorowych. Pozwoliło to towarzystwu na pozyskanie nowych sił i włączenie do swojego grona osób, które dotąd nie mogły być jego uczestnikami².

Rozszerzając zakres działalności, zachowano jednak spuściznę poprzedników - myśl pobożną i praktykę religijną. W § 44 statutu utrzymano pierwotnie przez towarzystwo przyjęty obowiązek odprawiania nabożeństwa na cześć N.P.N. Marii Panny³.

Nieustająco dużą uwagę przywiązywano do pomocy materialnej, świadczonej na rzecz członków towarzystwa. Wskazuje na to wprowadzenie renty emerytalnej, o którą mogli się oni ubiegać. W założeniach kwalifikacyjnych zapisano, że każdy członek rzeczywisty będzie miał do niej prawo, jeśli wpłaci tytułem tzw. wkładki przynajmniej 240 złr, a ukończył 60. rok życia. Renta emerytalna nie mogła być niższa niż 120 złr, a w miarę pozyskiwania funduszy, mogła być podwyższona⁴.

Zreorganizowano również zarząd i reprezentację towarzystwa poprzez ustanowienie dyrekcji, biura oraz wydziału. Wydział składał się z dyrektora, zastęp-

2. Tamże, s. 50.

3. Tamże, s. 52.

4. Tamże, s. 51.

cy, z seniorów lub ich zastępców, z dziewięciu członków rzeczywistych i pięciu zastępców. W dniu 27 stycznia 1867 r. W. Gubrymowicz (drugi senior), postawił wniosek, aby zmienić nazwę Towarzystwa i zamiast „młodzieży kupieckiej” zapisać „handlowej”, gdyż w wyniku reorganizacji do stowarzyszenia wstąpiła młodzież z banków i innych instytucji przemysłowo – handlowych. W konsekwencji do towarzystwa przynależała młodzież handlowa stanu wolnego oraz żonaci, a także przedstawiciele wszelkich przedsiębiorstw handlowych, w tym osoby zamieszko-
we⁵. W 1867 roku w skład towarzystwa wchodziło 141 członków rzeczywistych, 13 uczestników i 42 członków honorowych. Już 2 sierpnia 1868 r. na walnym zgromadzeniu, z inicjatywy Karola Schayera nastąpiły zmiany niektórych ustaw w statucie towarzystwa, który podpisali Antoni Bogdanowicz (dyrektor), Karol Schayer (pierwszy senior), Ludwik Barącz (drugi senior), Wiktor Marszałkiewicz (sekretarz). Ze sprawozdania przedstawionego na walnym zgromadzeniu w dniu 9 lutego 1868 r. wynika, że kapitał żelazny towarzystwa wynosił w ówczesnym czasie 7791 złr, a inwentarz bibliotek i sal przedstawiał wartość 2293 złr. Ich wzrost następował w kolejnych latach i w roku 1872 majątek żelazny towarzystwa osiągnął już 9521 złr, natomiast inwentarz bibliotek i sal posiadał wartość 2898 złr⁶.

Z każdym rokiem stowarzyszenie coraz lepiej się rozwijało, pozyskując ciągle nowych członków i wzbogacając formy działalności. W dniu 31 grudnia 1886 r. liczyło 205 członków, a w tym 152 członków rzeczywistych i uczestników, 44 członków wspierających i 9 członków honorowych⁷. W 1886 roku funkcję dyrektora stowarzyszenia sprawował Stanisław Markiewicz, jego zastępcą był Ferdynand Bardasz. Biuro prowadzili: sekretarz Antoni Zaremba, jego zastępcą – Józef Schälling, kustoszem był Waleryan Hillenbrandt, a jego zastępcą Tadeusz Jabłoński, funkcję pierwszego gospodarza pełnił Wojciech Szkowron, a drugiego Jan Gigiel. Skarbnikiem był Antoni Gudiens⁸. W roku tym zmarło kilku zasłużonych członków stowarzyszenia, m.in. Antoni Bogdanowicz, były dyrektor Stowarzyszenia. Z przedłożonego za 1886 rok sprawozdania wynika, że stowarzyszenie zmagало się z pewnymi problemami podatkowymi i wystąpiło do Ministerstwa Skarbu z prośbą o zupełne zwolnienie z podatku, z uwagi na specyfikę swojej działalności humanitarnej nie podlegającej opodatkowaniu⁹. Stan majątku z końcem 1886 roku wynosił 22870,39 złr i powiększył się w stosunku do roku 1885 o 1055,05 złr¹⁰.

5. Tamże, s. 53-55.

6. Tamże, s. 58-60.

7. *Sprawozdanie Dyrekcji Stowarzyszenia Młodzieży Handlowej we Lwowie, z czynności w roku 1886*, Lwów 1887, s. 8.

8. Tamże, s. 9.

9. Tamże, s. 1-2.

10. Tamże, s. 7.

W roku 1889 dokonano kolejnych zmian w statucie stowarzyszenia, które miały na celu dalsze usprawnienie i rozszerzenie jego działalności. Zarząd starał się kontynuować podejmowane wcześniej inicjatywy, choć nie bez problemów. Szczególnie dotkliwie odczuwano braki lokalowe, które utrudniały organizowanie wielu przedsięwzięć¹¹. W porównaniu do roku 1886 zmniejszył się nieco stan członków stowarzyszenia. Niektóre osoby wykreślono z uwagi na nieopłacanie składki członkowskiej. Łącznie liczyło ono 184 członków, a w tym: 142 rzeczywistych i uczestników, 37 wspierających i 5 honorowych. Wystąpiły także pewne zmiany w biurze zarządu. Funkcję zastępcy sekretarza pełnił Jan Chlebownik, pierwszym gospodarzem był Jan Gigel, a jego zastępcą Karol Bojak, natomiast zastępcą pierwszego kustosa był Bolesław Zienkowicz¹². Dalszemu powiększeniu uległ majątek stowarzyszenia i w roku 1889 wynosił on 24735,22 złr. W porównaniu do roku wcześniejszego wzrósł o 562,15 złr¹³.

W roku 1890 nastąpiła zmiana nazwy stowarzyszenia na Stowarzyszenie Wzajemnej Pomocy Kupców i Młodzieży Handlowej we Lwowie. W kolejnym 1891 roku podjęło intensywne działania związane z pozyskaniem nowych członków i integracji krajowego świata kupieckiego i handlowego. Celem integracji środowiska było zabezpieczenie członków na wypadek starości lub wcześniejszej niezdolności do pracy, dzięki pozyskiwanym corocznym składkom. Inicjatywa ta nie spotkała się jednak z oczekiwanym entuzjazmem i aprobatą. Łatwiejszym okazało się być pozyskiwanie członków wspierających z Wiednia czy Hamburga niż z krajowych instytucji przemysłowo – handlowych. W roku tym nastąpiły pewne zmiany lokalowe, które miały usprawnić funkcjonowanie stowarzyszenia, ale usytuowanie wybranych lokali nie było zbyt korzystne, dlatego prowadzone były w tym zakresie dalsze poszukiwania¹⁴. Wystąpiły również znaczne zmiany w składzie Zarządu Stowarzyszenia, choć funkcję dyrektora w dalszym ciągu pełnił Stanisław Markiewicz. Jego zastępcą został Alfred Dzikowski, pierwszym seniorem Zygmunt Wrześniowski, drugim Władysław Livery, pierwszym gospodarzem Stanisław Krzyszkowski, drugim Władysław Łukasiewicz. W roli sekretarza występował Ludwik Gardoliński, a jego zastępcą był Stanisław Kuszczak. Pierwszym kustoszem był Bolesław Zienkowicz, drugim Maryan Gustowicz. Funkcję skarbnika pełnił Robert Geyer¹⁵. Zwiększył się także stan członków Stowarzyszenia, które liczyło łącznie 254 osoby, a w tym: 173 członków rzeczy-

11. *Sprawozdanie z czynności Dyrekcji Stowarzyszenia Młodzieży Handlowej we Lwowie za rok 1889*, Lwów 1890, s. 1.

12. Tamże, s. 9.

13. Tamże, s. 2.

14. *Sprawozdanie z czynności Dyrekcji Stowarzyszenia Wzajemnej Pomocy Kupców i Młodzieży Handlowej we Lwowie za rok 1891*, Lwów 1892, s. 2.

15. Tamże, s. 10.

wistych i uczestników, 71 członków wspierających, 8 honorowych i 2 emerytów¹⁶. Pod względem finansowym rok 1891 był dla stowarzyszenia pomyślnym, bowiem z końcem roku odnotowano nadwyżkę kasową w sumie 1225,60 złr, natomiast przyrost ogólnego majątku wyniósł 1958,60 złr. Fundusz emerytalny nie stanowił jeszcze zbyt dużego obciążenia, gdyż w 1891 roku było tylko dwóch emerytów, z których jeden nie korzystał z funduszu. Wypłacona emerytura wynosiła 120 złr¹⁷.

W 1909 roku przybyło osób pobierających świadczenia (emerytów, wdów i sierot) i było to 51 osób, a kwota świadczeń wynosiła 4409,48 kor. Niektórzy emeryci przeznaczali swoje pobory na cele związane ze stowarzyszeniem albo też zrezygnowali z pobierania emerytury. Według regulaminu emerytury, które nie zostały podjęte do końca lutego roku następnego, były traktowane jako zrzucone i przeznaczane na wsparcie wdów lub sierot po członkach lub na pomnażanie funduszu emerytalnego. Mimo utworzenia państwowej instytucji ubezpieczającej – Ogólnego Zakładu Ubezpieczeń, ubezpieczenie emerytalne w stowarzyszeniu cieszyło się niesłabnącą popularnością z uwagi na to, że ubezpieczeni członkowie nie tracili nigdy swoich praw, a w razie ich śmierci wsparcie otrzymywały wdowy i sieroty. Ważną inicjatywą stowarzyszenia było utworzenie Kasy chorych świadczącej pomoc osobom ciężko chorym. Pojawił się także pomysł założenia nowej instytucji humanitarnej – „Domu zdrowia” dla członków Stowarzyszenia nieposiadających środków finansowych na kurację w drogich pensjonatach. Na budowę tej instytucji zebrano w 1909 roku 7485 kor.¹⁸ W 1909 roku Stowarzyszenie wzięło także udział w akcji narodowej zbierania Funduszu Grunwaldzkiego na ochronę Kresów przed zgermanizowaniem. Wydział uchwalił kwotę 1.000 kor., którą wpłacano w ratach rocznych po 200 kor. Ponadto na wniosek Walentego Halskiego przeprowadzono wśród członków Stowarzyszenia dodatkową zbiórkę pieniędzy na ten cel¹⁹. Stowarzyszenie angażowało się w realizowanie idei narodowych, nawoływało swoich członków do popierania przemysłu krajowego i rugowania w miarę możliwości wyrobów pruskich i niemieckich. Delegaci Stowarzyszenia uczestniczyli w obchodach narodowych rocznicy nadania Konstytucji 3-go maja. Spotkania i narady, jakie odbywały się w gremiach handlowych, dowiodły członków stowarzyszenia do przekonania, że dla skutecznej obrony interesów kupiectwa chrześcijańskiego konieczne jest utworzenie odrębnego stowarzyszenia pod nazwą Kongregacja Kupiecka, które miałyby funkcjonować w ścisłej łączności ze Stowarzyszeniem Wzajemnej Pomocy Kupców i Młodzieży

16. Tamże, s. 9.

17. Tamże, s. 1.

18. *Sprawozdanie z czynności Dyrekcji Stowarzyszenia Wzajemnej Pomocy Kupców i Młodzieży Handlowej we Lwowie za rok 1909*, Lwów 1910, s. 3-5.

19. Tamże, s. 5.

Handlowej²⁰. Oficjalnie Lwowska Kongregacja Kupiecka została uformowana w 1910 roku. Wydaje się, że bodźcem do jej utworzenia był obchodzony wówczas w Krakowie jubileusz 500-lecia działalności Krakowskiej Kongregacji Kupieckiej, w którym uczestniczyli także kupcy lwowscy²¹.

W roku 1909 nastąpiły kolejne zmiany w składzie Zarządu Stowarzyszenia. Funkcję dyrektora pełnił Walenty Halski, zastępcy – Aleksander Lewicki, pierwszego seniora – Stanisław Piątkowski, drugiego – Antoni Gudiens. Sekretarzem był Władysław Weber, a jego zastępcą Stanisław Czołowski, pierwszym gospodarzem – Józef Droński, natomiast drugim – Kazimierz Wójcikiewicz. Funkcję pierwszego kustosa wypełniał Kazimierz Mroczkowski, drugiego – Wincenty Siwek, a skarbnika Tadeusz Górecki. Stowarzyszenie liczyło 339 członków, a w tym: 9 członków honorowych, 247 rzeczywistych, 58 wspierających, 13 wspierających zamiejscowych i 12 emerytów²². Suma aktywów na 31 grudnia 1909 r. wynosiła 196.322 kor.²³

Skomplikowana sytuacja społeczno-polityczna i gospodarcza sprawiła, że 1912 rok nie był dla stowarzyszenia zbyt korzystnym. Utrudniała ona realizację projektów handlowych i przemysłowych. Jednakże Stowarzyszenie wypełniało swoje zadania, a nawet rozszerzyło działalność poprzez założenie „Domu zdrowia” w Olszaniczy, złożonego z dwóch domów mieszkalnych. Budynki te zostały odnowione i wyposażone w meble oraz sprzęt kuchenny. Inicjatywa stworzenia takiej placówki pojawiła się jeszcze w grudniu 1908 roku, a jej pomysłodawcą był Eugeniusz Białkowski. Akt poświęcenia „Domu zdrowia” odbył się 14 lipca 1912 r. W powstanie takiej placówki swój wkład wnieśli także członkowie Stowarzyszenia będący emerytami, przeznaczając swoje emerytury na potrzeby związane z jej utworzeniem – np. Edmund Riedl, Julian Schayer, Karol Schayer²⁴. Poszukując sposobów na wzmocnienie polskiego kupiectwa, Stowarzyszenie podjęło inicjatywę zakładania sklepów na prowincji²⁵. Poza funkcją dyrektora, którą pełnił w dalszym ciągu Walenty Halski, znów zaszły zmiany w składzie zarządu Stowarzyszenia. Zastępcą dyrektora był Leon Oberski, funkcję pierwszego seniora pełnił Edmund Riedl, drugiego Antoni Gudiens. Sekretarzem był Aleksander Malimowski, jego zastępcą Karol Zięba, pierwszym gospodarzem Józef Droński,

20. Tamże, s. 5-6.

21. K. Meus, *Lwowska Kongregacja Kupiecka w okresie międzywojennym*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne”, 147, (2020), z. 1, s. 139.

22. *Sprawozdanie z czynności Dyrekcji Stowarzyszenia Wzajemnej Pomocy Kupców i Młodzieży Handlowej we Lwowie za rok 1909*, s. 17-18.

23. Tamże, s. 12.

24. *Sprawozdanie z czynności Dyrekcji Stowarzyszenia Wzajemnej Pomocy Kupców i Młodzieży Handlowej we Lwowie za rok 1912*, Lwów 2013, s. 3-5.

25. Tamże, s. 6.

a drugim Stanisław Wierzbicki. Zadania pierwszego kustosa realizował Rudolf Niedermayer, drugiego zaś Zygmunt Zaleski. Funkcję skarbnika wypełniał Eugeniusz Białkowski²⁶. Stan członków na dzień 31 grudnia 1912 r. wynosił 330, w tym: 7 członków honorowych, 255 rzeczywistych, 50 wspierających miejscowych, 18 wspierających zamiejscowych i 9 emerytów. W porównaniu z rokiem 1911 stan ten się zmniejszył o 13 osób²⁷. Suma aktywów na 31 grudnia 1912 r. wynosiła 247726,77 kor.²⁸ Emerytom, wdowom i sierotom wypłacono emerytury w kwocie 3250,22 kor.²⁹

2. Oświata dorosłych, inicjatywy kulturalne i towarzyskie

W nowym statucie Stowarzyszenia Młodzieży Handlowej z 1866 roku znalazły się zapisy, umożliwiające realizację urozmaiconych przedsięwzięć edukacyjnych i kulturalnych. Zmierały one do integracji młodzieży handlowej, oderwania jej od lokali publicznych i skupienia w zorganizowanej, własnej przestrzeni lokalu, w którym odbywały się spotkania towarzyskie urozmaicane różnorodnymi formami aktywności: grami w bilard, szachy, prezentacjami rozpraw, występami recytatorskimi i muzycznymi. Założono także bibliotekę (w 1867 roku liczyła ona ok. 1000 tomów dzieł fachowych, historycznych i beletrystycznych polskich i niemieckich) i urządzono czytelnię, umożliwiając członkom nabywanie wiadomości związanych z zawodem kupieckim i innymi gałęziami przemysłu, rozwijanie zainteresowań. Ponadto prowadzono prenumeratę czasopism politycznych, literackich i naukowych oraz organizowano wykłady naukowe i kursy – np. kursy języków cudzoziemskich, wykłady z rachunkowości³⁰.

W roku 1867 zasoby biblioteczne towarzystwa się wzbogaciły, gdyż Rudolf Kirschner przekazał towarzystwu swoją prywatną bogatą bibliotekę, która liczyła: 416 tomów, 7 rękopisów, 172 miedzioryty, 26 rysunków ręcznych, 1 glob i 23 mapy geograficzne. Podobne ofiary książkowe złożyli: Karol Wild, Antoni Panetz, Jan Milikowski, Józef Małecki, J. K. Żupański, a także Józef Jarosz, który ofiarował 150 tomów klasyków niemieckich³¹. Swoje pisma oferowały także wydawnictwa: „Gazety Narodowej”, „Dziennika Lwowskiego”, „Dziennika Literackiego”,

26. Tamże, s. 17.

27. Tamże, s. 18.

28. Tamże, s. 12.

29. Tamże, s. 4.

30. Cz. Pieniążek, *Stowarzyszenie młodzieży handlowej we Lwowie w przeciągu dwóch wieków*, s. 51, 56.

31. Tamże, s. 53, 57.

„Ekonomisty”, „Kłósów Warszawskich”, „Przeglądu Polskiego” i „Rolnika”³². Ze sprawozdania towarzystwa wynika, że w 1868 roku na zakup książek i oprawę wydano 311,53 złr, natomiast na prenumeratę czasopism 88,85 złr³³.

O rozwoju działalności kulturalnej towarzystwa świadczy utworzenie w 1867 roku teatru amatorskiego, którego działalność z biegiem czasu cieszyła się coraz większym zainteresowaniem. W jego rozwój duży wkład wnieśli: żona dyrektora ruskiego teatru i artystka dramatyczna Baczyńska oraz artysta dramatyczny Karol Królikowski i słuchacz praw w Uniwersytecie Lwowskim Czesław Pieniążek³⁴.

Towarzystwo z wystawianych sztuk i prezentacji, a także organizowanych bali czerpało korzyści, przeznaczając pozyskane środki na dalszy rozwój, ale podkreślić należy, że realizowało takie przedsięwzięcia społeczne na rzecz osób potrzebujących. Przykładem może być urządzone na wniosek Romana Wojczyńskiego przedstawienie amatorskie, z którego dochody przeznaczono na pomoc dla osób dotkniętych powodzią, natomiast na wniosek Stanisława Markiewicza zorganizowano bal na korzyść osób powracających z Sybiru³⁵.

Ukierunkowana w pierwszych latach XIX wieku na kształcenie umysłowe i towarzyskie działalność towarzystwa, uległa dalszej dynamizacji, pojawiły się również nowe formy aktywności. Rozwijały się kursy językowe, w tym kurs języka francuskiego i rachunkowości. Organizowano odczyty, do których zapraszano znane postacie – np. odczyt z historii Polski Henryka Szmitta czy też odczyt Tadeusza Romanowicza. Na wniosek Romana Wojczyńskiego oraz przy wsparciu Juliana Schayera zorganizowano pod dyrekcją Pawła Szatkowskiego szkołę śpiewu. Dla rozwijania tej inicjatywy wygospodarowano odrębną salę i zakupiono fortepian. Efektem działalności tej szkoły było powstanie chóru męskiego, którego występy przynosiły dochód dla biblioteki towarzystwa. Atrakcyjną formą spędzania czasu wolnego przez jego członków były wycieczki towarzyskie³⁶. W roku 1872 roku chór ten występował pięć razy w celach dobroczynnych. W lutym i listopadzie tego roku zorganizowano wieczorki „muzykalno-wokalno-deklamacyjne”, a w maju majówkę połączoną z występem teatru pod kierownictwem B. Linkowskiej. Natomiast w rocznicę rozbioru Polski wykład przedstawiający historię ostatniego stulecia wygłosił Tadeusz Romanowicz³⁷.

32. *Sprawozdanie Dyrekcji Stowarzyszenia Młodzieży Handlowej we Lwowie, z czynności w roku 1867*, Lwów 1868, s. 4.

33. Tamże, s. 11.

34. Cz. Pieniążek, *Stowarzyszenie młodzieży handlowej we Lwowie w przebiegu dwóch wieków*, s. 54-55.

35. Tamże, s. 57-58.

36. Tamże, s. 59-60.

37. *Sprawozdanie Dyrekcji Stowarzyszenia Młodzieży Handlowej we Lwowie, z czynności w roku 1872*, Lwów 1873, s. 4-5.

Wraz z upływem czasu biblioteka Stowarzyszenia wzbogacała się o nowe dzieła. Z końcem roku 1885 dzieł polskich i niemieckich było 1834, w 2812 tomach, a ich wartość wynosiła 2969,92 złr. W 1886 roku przybyło 40 dzieł, w 50 tomach, o wartości 125 złr. Tak więc towarzystwo w 1886 roku było w posiadaniu 1874 dzieł w 2862 tomach, o wartości 3094,91 złr. Na czasopisma wydano 125 złr, na zakup i oprawę książek 150 złr, a dotacja dla szkoły śpiewu wyniosła 420 złr³⁸. Natomiast w czytelnicy dostępne były dla członków następujące czasopisma: „Dziennik Polski”, „Gazeta Narodowa”, „Kłosa”, „Tygodnik Ilustrowany”, „Kolce”, „Szcutek”, „Nadzieja”, „Illustrierte Zeitung”, „Fliegende Blätter”, „Czasopismo Towarzystwa Aptekarskiego”, „Przewodnik Gimnastyczny Sokół”. Dwa ostatnie tytuły były pozyskiwane bezpłatnie.

Dla rozwijania życia towarzyskiego podejmowano w 1886 urozmaicone inicjatywy. Zorganizowano bal dla pozyskania środków na fundusz emerytalny, a także kilka wieczorków muzykalno-wokalnych z udziałem chóru Stowarzyszenia. Organizowano również wycieczki i amatorskie przedstawienia. Realizowano działania wspierające osoby pokrzywdzone i szczególnie potrzebujące pomocy np. osoby, które ucierpiały w pożarze miasta Stryja i Leska. W dniu 8 grudnia 1886 r. obchodzono 213-letnią rocznicę założenia stowarzyszenia, którą uświetniono uroczystym nabożeństwem oraz uroczystą kolacją – wieczorkiem muzykalno-wokalnym. Uczestniczyli w tych obchodach, poza członkami Stowarzyszenia Młodzieży Handlowej, członkowie i delegaci także innych organizacji³⁹.

Mimo braków lokalowych w 1889 roku prężnie działało kółko amatorskie przygotowując wspólnie z chórem występy. Zorganizowano wieczorek taneczny w salach towarzystwa „Frohsinn” oraz kilka przedstawień amatorskich i muzykalno-wokalnych w salach kasyna miejskiego, wynajmowanych na korzystnych warunkach⁴⁰. Stale powiększały się zasoby biblioteczne Stowarzyszenia. W roku 1889 przybyło w bibliotece 51 dzieł, w 59 tomach. Na stanie biblioteki było łącznie 1980 dzieł, w 2989 tomach o wartości 3061,25 złr. Na zakup książek i oprawę przeznaczono w 1889 roku 110,60 złr, czasopism 113,30 złr, a dotacja dla szkoły śpiewu wyniosła 182 złr⁴¹. Stowarzyszenie kontynuowało prenumeratę czasopism polskich i niemieckich⁴².

W dniu 8 grudnia 1891 r. Stowarzyszenie Wzajemnej Pomocy Kupców i Młodzieży Handlowej we Lwowie świętowało kolejną, już 218 rocznicę istnienia.

38. *Sprawozdanie Dyrekcyi Stowarzyszenia Młodzieży Handlowej we Lwowie, z czynności w roku 1886*, s. 8, 15.

39. Tamże, s. 1-3.

40. *Sprawozdanie z czynności Dyrekcyi Stowarzyszenia Młodzieży Handlowej we Lwowie za rok 1889*, s. 1-2.

41. Tamże, s. 4-5.

42. Tamże, s. 2.

Uczczono ją poprzez zorganizowanie wieczorku wokalnno-deklamacyjnego oraz biesiady, w której uczestniczyli delegaci z innych stowarzyszeń. Członkowie Stowarzyszenia Wzajemnej Pomocy Kupców i Młodzieży Handlowej we Lwowie korzystali z oferty dyrekcji teatru Skarbka i obniżonych cen za wstęp na organizowane przedstawienia. Dalszemu wzbogaceniu uległy także zbiory biblioteki, gdyż w 1891 roku przybyło w niej 169 dzieł, w 183 tomach. Stan księgozbioru liczył 2193 dzieła, w 3224 tomach, o wartości 3213,60 zł⁴³. Na zakup książek i oprawę przeznaczono 159,08 zł, na prenumeratę czasopism 128,37 zł, natomiast dotacja dla chóru wyniosła 60,70 zł⁴⁴. Wśród prenumerowanych czasopism pojawiły się nowe tytuły np. „Warszawska Gazeta Handlowa”⁴⁵.

Mając na względzie kształcenie młodzieży, w 1909 roku Stowarzyszenie Wzajemnej Pomocy Kupców i Młodzieży Handlowej we Lwowie oferowało zainteresowanym możliwość uczestniczenia w kursach nauki języka francuskiego i śpiewu. Troszcząc się o humanitarny i towarzyski rozwój organizowano wieczorki taneczne (jeden na Strzelnicy, dwa w lokalach Stowarzyszenia), a pozyskany dochód (1221,11 kor.), przeznaczono na fundusz emerytalny. Stworzono również członkom Stowarzyszenia możliwość uczęszczania do teatru, realizując rezerwacje i zabiegając o obniżenie cen wstępu. W rocznicę założenia Stowarzyszenia, w dniu 8 grudnia 1909 r., odbyła się w lokalu Stowarzyszenia wieczornica, którą uświetnił występ chóru. Wypełniając cel wspierania edukacji, Stowarzyszenie udzieliło subwencji (w wysokości 300 kor.) Towarzystwu Szkoły Handlowej, prowadzącemu 3-klasową szkołę przygotowującą do praktyki handlowej⁴⁶. Z przedstawionego ruchu kasowego wynika, że na zakup czasopism Stowarzyszenie przeznaczyło 60,13 kor., na kursy naukowe 460 kor. Dotacja dla Sanatorium wyniosła 1000 kor., natomiast dla Szkoły Handlowej 300 kor.⁴⁷

Mimo trudności wynikającej ze złożonej sytuacji politycznej i gospodarczej w 1912 roku Stowarzyszenia realizowało wcześniej podjęte inicjatywy kulturalne, edukacyjne i towarzyskie. W salach strzelnicy miejskiej urządzono „Bał kupiecki”, w którym wzięło udział wiele wybitnych osób: „(...) Prezydentostwo Neumanowie. Excelancya minister Długosz, JO. Książę Andrzej Lubomirski i wiele wybitnych osobistości świata urzędniczego, handlowego i przemysłowego”⁴⁸. Czysty dochód

43. *Sprawozdanie z czynności Dyrekcji Stowarzyszenia Wzajemnej Pomocy Kupców i Młodzieży Handlowej we Lwowie za rok 1891*, s. 9.

44. Tamże, s. 5.

45. Tamże, s. 3.

46. *Sprawozdanie z czynności Dyrekcji Stowarzyszenia Wzajemnej Pomocy Kupców i Młodzieży Handlowej we Lwowie za rok 1909*, s. 7.

47. Tamże, s. 11.

48. *Sprawozdanie z czynności Dyrekcji Stowarzyszenia Wzajemnej Pomocy Kupców i Młodzieży Handlowej we Lwowie za rok 1912*, s. 5.

z balu zasilili fundusz emerytalny sumą 2555,08 kor. Zorganizowano także w lokalu Stowarzyszenia kilka mniejszych wieczorków tanecznych. Istniejące drugi rok kółko dramatyczne przygotowywało przedstawienia, które cieszyły się dużym zainteresowaniem. Sztuki patriotyczne wystawiane z udziałem chóru w rocznice narodowe podnosiły na duchu i utrwały miłość do ojczyzny. Jak co roku, chcąc uczcić rocznicę powstania Stowarzyszenia – 8 grudnia zorganizowano w lokalach Stowarzyszenia wieczornicę, w której uczestniczyło wielu jego członków⁴⁹.

Ze sprawozdania za 1912 rok wynika, że mimo iż Stowarzyszenie liczyło ponad 300 członków, to dawało się odczuć niezbyt duże zainteresowanie jego ofertą lokalową – czytelnią, bilardem. Na zakup czasopism przeznaczono 125 kor., kursy naukowe 303 kor., na bibliotekę 139,80 kor., dotacja na szkołę handlową wyniosła 300 kor., na „Dom zdrowia” w Olszanicy 2640,09 kor. Wartość biblioteki na dzień 31 grudnia 2012 r. wynosiła 2.310 kor.⁵⁰ Natomiast w planach wydatków na 1913 rok przeznaczono na zakup czasopism i książek 200 kor., na potrzeby koła towarzyskiego 600 kor., dotacja chóru wynieść miała 400 kor., natomiast dotacja „Domu zdrowia” 2000 kor.⁵¹

Zakończenie

Analizując działalność Stowarzyszenia Wzajemnej Pomocy Kupców i Młodzieży Handlowej we Lwowie w latach 1866-1912, należy zwrócić uwagę na jego wzrastającą popularność, ujawniającą się w przystępowaniu do niego coraz większej liczby zróżnicowanych członków. Wyraźnie widać rozwój struktury Stowarzyszenia i realizowanie urozmaiconych formy aktywności kulturalnej, oświatowej i edukacyjnej. Bardzo ważna jest jego działalność prozdrowotna oraz wsparcie finansowe spełniane głównie na rzecz członków towarzystwa, ale i innych osób potrzebujących pomocy. Na szczególną uwagę zasługuje także zaangażowanie towarzystwa w inicjatywy patriotyczne i umacnianie wiary katolickiej.

Lwów w okresie od pierwszego rozbioru Polski stał się stolicą Królestwa Galicji i Lodomerii w ramach Austro-Węgier. Dzięki zaangażowaniu wielu Polaków, a także działalności stowarzyszeń, w tym Stowarzyszenia Wzajemnej Pomocy Kupców i Młodzieży Handlowej we Lwowie, w czasie zaborów był on jednym z najważniejszych ośrodków nauki, oświaty i kultury polskiej.

49. Tamże, s. 5-6.

50. Tamże, s. 11, 16.

51. Tamże, s. 33.

Bibliografia

- Meus K., *Lwowska Kongregacja Kupiecka w okresie międzywojennym*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne”, 147 (2020), z. 1, s. 137-165.
- Pieniążek Cz., *Stowarzyszenie młodzieży handlowej we Lwowie w przeciągu dwóch wieków*, Lwów 1873.
- Sprawozdanie Dyrekcyi Stowarzyszenia Młodzieży Handlowej we Lwowie, z czynności w roku 1867*, Lwów 1868.
- Sprawozdanie Dyrekcyi Stowarzyszenia Młodzieży Handlowej we Lwowie, z czynności w roku 1872*, Lwów 1873.
- Sprawozdanie Dyrekcyi Stowarzyszenia Młodzieży Handlowej we Lwowie, z czynności w roku 1886*, Lwów 1887.
- Sprawozdanie z czynności Dyrekcyi Stowarzyszenia Młodzieży Handlowej we Lwowie za rok 1889*, Lwów 1890.
- Sprawozdanie z czynności Dyrekcyi Stowarzyszenia Wzajemnej Pomocy Kupców i Młodzieży Handlowej we Lwowie za rok 1891*, Lwów 1892.
- Sprawozdanie z czynności Dyrekcyi Stowarzyszenia Wzajemnej Pomocy Kupców i Młodzieży Handlowej we Lwowie za rok 1909*, Lwów 1910.
- Sprawozdanie z czynności Dyrekcyi Stowarzyszenia Wzajemnej Pomocy Kupców i Młodzieży Handlowej we Lwowie za rok 1912*, Lwów 1913.

Streszczenie

Na przełomie XIX i XX wieku miasto Lwów było miejscem, w którym przeplatały się potrzeby i interesy licznych grup narodowych. Działalność lwowskich organizacji kupieckich pozostaje wciąż mało opisana w opracowaniach naukowych. Tekst ten stanowi pewne uzupełnienie dostępnej literatury poświęconej tej problematyce. Jest próbą ukazania rozwoju i urozmaiconej oraz niezwykle wartościowej aktywności oświatowej, kulturalnej i towarzyskiej działającego w duchu katolickim Stowarzyszenia Wzajemnej Pomocy Kupców i Młodzieży Handlowej we Lwowie w latach 1866-1912. Jego treść powstała głównie w oparciu o analizę dostępnych materiałów źródłowych – sprawozdań dyrekcyi tej organizacji.

Słowa kluczowe: Lwów, Stowarzyszenie Młodzieży Handlowej, przełom XIX i XX wieku

**EDUCATIONAL, CULTURAL AND SOCIAL ACTIVITY
OF THE ASSOCIATION OF MUTUAL ASSISTANCE
OF MERCHANTS AND YOUNG TRADERS IN LVIV
IN 1866-1912**

Summary

At the turn of the XIX and XX century, Lviv was the place where the needs and business of many national groups were interweaving. The problematics of Lviv merchant organizations' activity remains a little discussed topic in scientific studies. This text constitutes kind of complement to available literature dedicated to this issue. It is also an attempt to present development as well as diversified and remarkably valuable educational activity of the catholic Association of Mutual Assistance of Merchants and Young Traders in Lviv in 1866-1912. Presented content is based on the analysis of available source materials – reports of directorate of this organization.

Key words: Lviv, Association of Young Traders, the turn of XIX and XX century